

1. A Sharia és a waqf

A *Jogtörténeti Szemle* lapjain elsőként 2014-ben került bemutatásra a *waqf* mint a tradicionális iszlám jog által szabályozott alapítvány¹ jogintézménye: kialakulásának története, az iszlám hitelveihez fűződő viszonya, valamint két alaptípusa és érvényességi kellékei. Néhány évvel később egy újabb tanulmány a *waqf*, valamint az angolszász *trust* jogintézménye közötti jogtörténeti és -elméleti párhuzamokat tárta fel.² Napjainkban, amikor a globalizálódó világban újra és újra felmerül az alapjogintézmények egységesítésének igénye, szükségesnek tűnik ismét visszatekinteni a jogfejlődés kezdeteire, amely azokat életre hívta. Ez a készítés természetesen elsőként a *Sharia* alapján kialakult jogrendszerek jogalkalmazói fogalmazódott meg, akik előbb a gyarmatosítók hatására, majd a nyugati világgal erősödő nemzetközi kereskedelem folytán a 20. századra elveszíteni látszóttak közös gyökereiket.³

A civil szervezetek szabályozásában is megtalálhatók azok a jogtechnikai hasonlóságok, amelyek alapján a nyugati és az iszlám jogrendszerek egységes gyakorlatot lennének képesek kialakítani. A nálunk közhasznú alapítványként ismert jogintézmény távoli előzményei már Mezopotámiában és Egyiptomban is működtek,⁴ majd a 7–8. században az iszlám „szűrőjén” keresztül haladva fejlődött ki a *Sharia* által szabályozott tradicionális iszlám alapítvány, a *waqf*.⁵ A kereszt-hadjáratok, mint a kolonializációt is megelőző, sajátos globalizációs törekvések, következtében azonban váratlan jogi visszahatásként 1264-ben, az oxfordi Merton College alapító okiratában, megjelent a *common law* jogintézményeként a *trust*, mint a *waqf* nyugati változata.⁶

A *Sharia* (tradicionális iszlám jog) jelentése a törvényre utal, a Korán alapelveire épül, ezért a muszlimok úgy tartják, hogy ez Isten akarata: „Aztán a parancsunk kijelölt útjára helyeztünk téged, kövesd hát azt, az Iszlám törvényeit és előírásait, és ne kövesd azoknak a vágyait, akik nem tudnak.”⁷ A törvények általában a társadalmakban, intézményes folyamat útján keletkeznek, annak érdekében, hogy az emberi tevékenységeket meghatározott területeken megszervezzék és összehangolják. Ennek figyelembevételével kijelenthető, hogy a *Sharia* egy sajátos törvény típus, amelyet általában *Sharia* tudósok

Falus Orsolya

Az oszmán korból fennmaradt „rég” típusú török alapítványok

Újabb adalékok a tradicionális iszlám alapítványokhoz

vezetnek le a Korán és *hadiszok* isteni eredetűnek tartott szövegeiből.⁸

A *waqf* a *sadaqah* (adományozás) kontextusában elidegeníthetetlen vallási célzatú alapítványt jelent a tradicionális iszlám jogban. Általában ingatlan vagy pénzüsszeg adományozása ez, méghozzá határozottan muszlim vallási, vagy jótékonyági célokra. Az adományozott vagyont jótékonyági alapítvány kezeli.¹⁰ A Korán nem tartalmaz kifejezett parancsot a *waqf*-fal kapcsolatosan. Az idevonatkozó szabályok a *hadiszokból* vezethetők le. Az egyik jól ismert *hadisz* szerint, amely a *Sahih Muslim* című, hiteles *hadisz*-gyűjteményben került rögzítésre 1631-ben,

A Shariát magyarázó hodzsa
Viaszmúzeum (Doğubayazıt, Törökország)⁹

„Ibn Umar mesélte, hogy Umar Ibn Al-Khattabnak volt

egy földje Khaybarban. Ezért elment Mohamed prófétához, és a tanácsát kérte, hogy mitévő legyen vele. A Próféta így szólt: »Ha gondold, tedd a földet elidegeníthetetlené, és fordítsd a hasznát jótékonyágra.«”

A történet úgy folytatódik, hogy Umar alamizsnaként hasznosította a földet, amelyet ezután már nem lehetett eladni, örökölni, vagy elajándékozni, tehát forgalomképtelenné vált. Mindezt a szegényekért, a rokonaiért, a rabszolgákért, a *dzsiháért*,¹¹ az utazókért és a vendégekért tette. Természetesen az nem róható fel, ha a vagyon kezelése is fogyaszt a haszonból a szükségletei szerint, ha azzal

nem gazdagítja magát.¹² Egy másik *hadisz*ban Mohamed így szólt, „amikor egy ember meghal, csak három tette éli őt túl: a folyamatos alamiználkodás, a használható tudás, és az érte imádkozó gyermekek.”¹³

A klasszikus iszlám jog szerint *waqf* akkor születik, amikor egy tehetős ember, az alapító – akit arabul az *al-wāqif* vagy *muḥabbis* kifejezéssel jelölnek, és megfelelő ügyleti képességgel rendelkezik – felkeresi a helyi bírót, a *kádit*,¹⁵ és kijelenti előtte a *waqf* létrehozásának szándékát. A *kádi* ezután rögzíti az alapítványnak juttatott vagyton (*al-mawqūf* vagy *al-muḥabbas*) mennyiségét, amelyet egy meghatározott célhoz rendelnek. Így a klasszikus hagyomány szerint ebben a kezdeti szakaszban két feltétel együttes megléte szükséges az alapítvány érvényességéhez: az adományozott vagytonnak magántulajdonban kell lennie, és az alapítás tényét be kell jelenteni az illetékes-séggel rendelkező helyi bíróságnál. Az alapítvány vagytonát ettől kezdve Allah tulajdonának tekintik, amely megfelelő gazdasági és jogi védelmet biztosít a számára.¹⁶

Ami az adományozott vagytonra vonatkozó szigorú érvényességi feltételt illeti, nevezetesen, hogy magántulajdonban kell állnia, a 19. századtól kezdődően észrevehetően enyhült. Példa erre Irán, ahol az állam elkobozta a néhai sah vagytonát, és új *waqf*okat létesített,¹⁷ valamint az állam aktív alapítói szerepe Törökországban,¹⁸ Kuvaitban, Iránban és Malajziában.

Az állam mint alapító szerepe a nyugati jogi kultúrában sem ismeretlen jelenség. Példa erre a Volkswagen Alapítvány (*Volkswagenstiftung*) is, amelyet 1961-ben Alsó-Szászország és a szövetségi állam a *Volkswagenwerk* privatizációja kapcsán hozott létre, mint az ország egyik legnagyobb tőkével rendelkező, független alapítványát, a tudományos kutatás előmozdítása érdekében.²⁰

2. A török vakfi tradicionális típusai

A *waqf*nak a mai szabályozás alapján két alapvető fajtáját különböztetjük meg: a jótékony célú (quasi „közhasznú”) *waqf*ot (*waqf khayri*), valamint a családi *waqf*ot (*waqf ahli*), amelyet az alapító rokonai és leszármazói javára alapítanak.²¹ Murat Çizakça professzor az előbbi kettőt ötvöző „hibrid” változatot is külön kategóriaként említi,

azzal a kiegészítéssel, hogy a gyarmatosítás hatására az iszlám világ nagyobb részén a kizárólag családi alapítványok a 19–20. századra eltűntek, azonban napjainkban erősödni látszik az a tendencia, amely ismét életre hívja ezt az átmenetileg elhanyagolt jogintézményt.²² A modern szakirodalomban külön típusként jelenik meg a szerződésbe foglalt *waqf*, amely egyben azt is jelenti, hogy alapesetben nem szükséges alapító okirat az érvényes alapításhoz, elegendő a *kádi* vagy az

illetékes bíróság előtt az alapítási szándék bejelentése.²³

Törökországban az alapítvány, a *vakfi* típusait a jogelmélet egy másik módszerrel is csoportosítja, amely a köztársaság kikiáltásával és a *Sharia* eltörlésével hozható összefüggésbe. Az alapítvány fogalmát a hatályos Török Polgári Törvénykönyv (*Türk Medeni Kanunu*) III. fejezetének 101. §-a határozza meg, részletesen pedig az alapítványokról szóló 2008. évi 5737. törvény szabályozza 2008. február 2. óta.²⁵

A Török Köztársaság 1923. október 29-i kihirdetése után Törökország szekularizálódott, és a *Sharia* helyett modern törvények bevezetését tűzte ki célul. Elsőként parlamenti bizottságot hoztak létre az osztrák, a német, a francia és a svájci Polgári Törvénykönyvek vizsgálatára,

amely a svájci Polgári Törvénykönyv átvételéről döntött. A török Polgári Törvénykönyvet 1926. február 17-én fogadták el.²⁷ A *Sharia*val való teljes szakítás azonban nem sikerülhetett, mivel az iszlám nem kizárólag vallás,

Tanulók a medreszében
Viaszmúzeum (Doğubayazıt, Törökország)¹⁴

Az iráni Legfelsőbb Bíróság épülete
(Teherán, Irán)¹⁹

hanem életforma,²⁸ amely éppen ezért természetesen nem változtatható meg parlamenti döntéssel egyik napról a másikra. Az új jogszabály szerint ennek megfelelően tovább működhetnek a tradicionális, az Oszmán Birodalom korában kialakult alapítványtípusok, amelyek mellett a globalizáció és a szekularizáció eredményeként további új, modern típusok kerültek bevezetésre. Ennek következtében használatos lett a „régí” – oszmán eredetű – és az „új” – a köztársaság kiáltását követően bevezetett – nyugati alapítványtípusok megkülönböztetése is. A „régí” alapítványtípusok: a *Mazbut* (összeolvadt)-, a *Mülhak* (mellekletben lévő)-, valamint a *Cemaat* (közösségi)-alapítványok. Egy felmérés alapján ma Törökországban 5376 *Mazbut*-, 322 *Mülhak*-, valamint 161 *Cemaat*-alapítvány működik.²⁹

Tradicionális muszlim tanító
Nemzeti Múzeum (Teherán, Irán)²⁴

2. 1. Mazbut (összeolvadt) alapítványok

A *Mazbut* alapítványtípus az oszmán korból maradt fenn. Azokat az alapítványokat értjük alatta, amelyeknek az eredeti alapítóinak vagy kurátorainak (*mutawalli*) örökösei már nem élnek, vagy nem nem lelhetők fel, avagy kiskorúak, ezért nincs olyan cselekvőképes személy, aki igazgatná ezeket az eredetileg *in perpetuum* létrehozott jogintézményeket. Az ilyen *wakf*iknak központi hatóságra van szükségük a működtetésükhöz.³⁰

Törökországban az alapítványokról szóló hatályos 2008. évi 5737. számú alapítványi törvény rendelkezése szerint ezeket az Alapítványok Főigazgatósága vezeti és képviseli. Ezek tehát

„azok az alapítványok, amelyeket az Alapítványok Főigazgatósága kezel és képvisel, továbbá, amelyeket a hatályon kívül helyezett 743. számú török Polgári Tör-

vénykönyv hatálybalépése előtt hoztak létre, és amelyeket az Alapítványok Főigazgatósága irányít az alapítványokról szóló 2762. számú törvénynek megfelelően”.³¹

Amennyiben az örökösök kiskorúak, jogosultak az alapítvány céljainak megvalósítására, valamint az ingatlanjainak fenntartására és az egyéb költségeinek megfizetése után fennmaradó összeg folyósítására. Ezt minden esetben az Alapítványi Főigazgatóság regionális igazgatósága utalja az érintett kiskorúak részére az alapító okirat alapján. A betéti alap számláján ez a többletösszeg, mint bevétel, kerül elszámolásra, amennyiben azt a követelés keletkezésétől számított öt éven belül a jogosultak nem igénylik. A kiskorú örökösöknek ezt a jogát speciális haszonélvezeti jogként (*İntifa Hakkı*) tartják számon.³²

A *Mazbut*-alapítványok kifejezetten elterjedtek a kulturális örökségek kezelői között. Az ENSZ Oktatási, Tudományos és Kulturális Szervezete (UNESCO) 1972. november 16-án, Párizsban fogadta el a világ kulturális és természeti örökségének védelméről szóló egyezményt. Ezt hazánk az 1985. évi 21. tör-

vényerejű rendelettel tette a magyar jog forrásává, míg Törökország 1983-ban csatlakozott az egyezményhez. Ez az egyezmény mondja ki, hogy a kulturális javak nemcsak azoknak az országoknak a tulajdonai, ahol találhatóak, hanem az emberiség közös kulturális örökségét képezik. Előírja a kulturális javak nemzeti és nemzetközi védelmét, to-

A Török Köztársaság zászlaja
(Ankara, Törökország)²⁶

vábbá átadását a jövő generációi számára. A török parlament ezért fogadta el 1983-ban a 2863. számú törvényt. Törökországban 96 000 bejegyzett kulturális örökség található, amelyek közül 19 825-öt az Alapítványok Főigazgatósága kezel: helyreállítja az ingatlanokat, megőrzi azokat, majd átadja a következő generációknak. Ma Török-

rökörszágban több mint 40 000 *Mazbut*-alapítvány működik, amelyek összesen mintegy 80 000 alapítványi ingatlant kezelnek. A 2008-ban hatályba lépett 5737. számú alapítványi törvény 30. §-a lehetővé teszi, hogy azokat az ingatlanokat, amelyeket eredetileg alapítványok építettek, majd kulturális örökséggé nyilvánítottak, és jelenleg cselekvőképes örökösök híján az államkincstár vagy a helyi önkormányzat birtokában van, *Mazbut*-alapítvány kezelje.³³

2. 2. *Mülhak* (mellékletben lévő) alapítványok

A *Mülhak*-alapítványok azok a – már az Oszmán Birodalom idején alapított – civil szervezetek, amelyeket továbbra is az eredeti alapítók utódai irányítanak. Az ilyen *vakfik* működése felett az állam kizárólag törvényességi felügyeletet gyakorol, és a részükre teljes adómentességet biztosít.³⁴

A „mellékletben lévő” megnevezés arra utal, hogy ezek az alapítványok az új polgári törvénykönybe már mint a hatályba lépése előtt alapítottak kerültek be, egy külön mellékletben felsorolva. Az indokolás szerint ezek a közhasznú civil szervezetek az iszlám elfogadásával együtt továbbfejlődtek, és számos olyan feladatot teljesítettek sikeresen az Oszmán Birodalom időszakában, amelyet a mai, modern török állam is felvállal. Az 5737. számú alapítványi törvény szerint:

„Azokat az alapítványokat, amelyeknek az irányítását az alapítók utódaitól származóknak kell ellátniuk, és a 743. számú török Polgári Törvénykönyv hatálybalépése előtt már működtek, »mellékletben lévő alapítványoknak« nevezik.”

A *Mülhak*-alapítványok az alapító okiratukban szabályozott módon működnek.³⁵

2. 3. *Cemaat* (közösségi) alapítványok

A közösségi alapítványok jótékonyági szervezetek, amelyeket nem muszlim vallású török állampolgárok (például görög, örmény vagy zsidó kisebbségek) hoztak létre a Török Köztársaság alapítása előtt. Nyilvántartásba vételük és felvételük az Alapítványok Főigazgatóságának főkönyvébe 1936-ban történt meg. Ezeket a kisebbségi közösségekhez tartozó karitatív intézményeket alapítványként tartják

nyilván. Alapítvány létrehozása egy bizonyos közösség támogatására az új török Polgári Törvénykönyv alapján már nem lehetséges, ezért kizárólag az új törvény hatálybalépése előtt alapított szervezetek folyamatos működése megengedett. Az 5737. számú alapítványi törvény 3. §-a szerint:

„Közösségi alapítványoknak azokat az alapítványokat nevezzük, amelyek jogi személyiséggel rendelkeznek a 2762. számú alaptörvény szerint, és amelyek Törökország nem muszlim közösségeihez tartoznak, amelyeknek tagjai a Török Köztársaság állampolgárai, függetlenül attól, hogy rendelkeznek-e alapítványi igazolvánnyal vagy sem.”³⁶

A közösségi alapítványok működését szintén az Alapítványok Főigazgatósága felügyeli.

Ugyanennek a törvénynek a 4. §-a értelmében ezek az alapítványok önálló jogi személyek, amelyeket a kuratórium (alapítványi tanács) irányít. Az alapítványi tanács döntése alapján szerezhetnek ingatlant, továbbá az ingatlanok felett teljes körű rendelkezési joguk is van: bérbe, haszonbérbe is adhatják azokat. Az ingatlanok vagy a közösségi alapítványok által később megszerzett jogok helyettesíthetők hasznosabb ingatlanokkal vagy jogokkal, vagy az alapítvány felhatalmazott szervének döntése alapján elidegeníthetők, kivéve a törzsvagyoni elemeket. Az Alapítványok Főigazgatósága 167 ilyen szervezetet tart nyilván és felügyel.

Ezek közül néhány – a teljesség igénye nélkül: a Beşiktaş Cihannüma Rum Ortodox Templom Alapítvány, a Független Török Ortodox Egyházak és Patriarchátus Alapítvány; az Üsküdar-i Profiti İlya Rum Ortodox Egyház és Iskola Alapítványa, a Galata Rum Általános Iskola Alapítványa, az Antakya Rum Katolikus Templom Alapítvány, az Eyüp Surp Astvazazin Örmény Templom és Arakelyan Iskola és Temető Alapítvány, a Beyoğlu Zsidó Rabbínatus Alapítvány, valamint az Izmiri Zsidó Hitközség Alapítványa.³⁷

3. Az Hagia Sophia esete

„Régi” típusú alapítványként működik az Hagia Sophiát fenntartó szervezet is. 2020. július 2-án a török Legfelsőbb Közigazgatási Bíróság döntött arról, hogy visszavonja a Minisztertanács 1934. november 24-i 2/1589. számú rendeletét, amely az épületet annak idején múzeummá, em-

*Hagia Sophia
(Istanbul, Törökország)³⁸*

lékhelyé nyilvánította. A rendeletet visszavonó határozatot július 10-én tették közzé. 2020. július 24-én pénteki imával nyitották meg ismét a muszlim istentiszteletek előtti a bizánci építésű, hajdani ortodox bazilikát Isztambulban.

Az Hagia Sophia név az ókori görög *hagia* (szent) és a *sophia* (bölcesség) szavak kombinációja (törökül *Ayasofya*).

Ez volt Isztambulban a Kelet-Római Birodalom által épített legnagyobb templom, amelyet háromszor építettek fel ugyanazon a helyen. Nagy Szent Konstantin császár 330. május 11-én itt avatta fel a birodalom új fővárosát, Konstantinápolyt, amely sok évszázadon át az egyetlen keresztény metropolisz szerepét töltötte be. A bizánci szakrális építészet kétségkívül hatással volt az iszlám világ egészére, különösen pedig az oszmán-török építészetre is. 1453-ban, amikor az oszmánok meghódították a várost, a templomot mecsetté alakították át a *Mihrab* (Mekka irányát jelző falfülke) kijelölése után. 1462-ben az uralkodó, II. Hódító (Fatih) Mehmed szultán, az épületet mecset céljára adományozta a muszlim lakosoknak, alapítványi formában. A szóban forgó dokumentum 65 méter hosszú, gazellabőr irat, amelyben a szultán mecsetek, kórházak és leveskonyhák adományozásáról határoz, továbbá tartalmazza ezeknek az intézményeknek a bevételi és kiadási nyilvántartásait is. Mivel a felsorolt ingatlanok közül a legfontosabb kétségtelenül a Hagia Sophia, ezt a dokumentumot az utókor Hagia Sophia Alapítvány-dokumentumnak nevezte el.³⁹

Később a híres Mimar Szinán, Nagy Szulejmán szultán keresztény származású építész is részt vett az épület átalakításában. 1985 óta az UNESCO Világörökség része.⁴¹

A török álláspont megismeréséhez szükséges ismét hangsúlyozni, hogy a köztársaság szekularizációs törekvései az ismert okok folytán nem járhattak együtt a *Shariát* történeti maradéktalan elszakadással. Az Oszmán Birodalom annak idején egy sajátos földtulajdonosi rendszert hozott létre, és így gazdaságát ennek megfelelően alakította ki a Sharia elveivel összhangban.⁴² Az Oszmán Birodalom földtörvénye (1858) a földterületeket a következő minőségi osztályokba sorolta: *mülk* (korlátozott magántulajdon), *mírî* (nagy mezőgazdasági földterületek, amelyek az állam tulajdonában vannak), *vakıf* (alapítványi föld), *metrûk* (legelők és közhasználatra szánt területek) és *mevât* (szántóföldi használatra nem alkalmas, például köves terep és mocsarak).⁴³ Ezek közül a legizgalmasabb az alapítványi földterületek jogi sorsa volt, ami a köztár-

Mehmed szultán alapítványa az Hagia Sophia mecsetként történő adományozásáról (Török Földhivatali és Kataszteri Főigazgatóság Archivuma, Ankara)⁴⁰

saság kikiáltása után, a korábbi polgári törvénykönyv – és az abban foglalt alapítványi típusok – hatályon kívül helyezése folytán különleges intézkedéseket igényelt. Már a megnevezések is megváltoztak, hiszen, míg az Oszmán Birodalomban az alapítványok létesítő okirata megnevezése *vakfiye* volt, ugyanezt a dokumentumot a köztársaság kikiáltása után már „alapító okiratként” határozták

meg. Az első alapítványi törvény 1935-ben lépett hatályba, majd 2008-ban kiderült, hogyan és milyen formában olvadt össze az Oszmán Birodalom korából fennmaradt alapítványi ingatlan üzemeltetése az állami funkciókkal, és az alapító, vagy a kurátorok utódai nélkül működő *Mazbut* (összeolvadt) alapítvány a 2008. évi alapítványi törvény rendelkezése szerint az Alapítványi Főigazgatóság kezelésébe került. A törvény ugyanakkor azt is tartalmazza, hogy az ingatlanok az eredeti alapítványi céltól eltérő használata tilos.⁴⁴

Figyelemmel arra, hogy az alapító, II. Mehmed szultán a rendelkezésre álló, hiteles és érvényes alapító okirat szerint az Hagia Sophia épületének rendeltettségmódjaként kifejezetten a mecset-funkciót határozta meg, a hatályos alapítványi törvény értelmében a múzeumként történő hasznosítás tekinthető törvénysértőnek. A török jogi álláspont szerint ennek nem mond ellent az, hogy a Hagia Sophiát mint a világ kulturális örökségét, ezzel a funkcióval is megvédje és karbantartsa a Török Köztársaság.⁴⁵

Köszönetnyilvánítás

Tanulmányommal tisztelgek az Hagia Sophia szakértője, *Nagy Mihályi Géza* görögkatolikus áldozópap, professor emeritus, művészettörténész, nyugalmazott egyházmegyei múzeumigazgató, parókus, tiszteletbeli esperes, a Magyar Érdemrend lovagkeresztje kitüntetettje áldott emléke előtt, aki 2020. február 12-én hunyt el. Köszönetet nyilvánítok továbbá az iszlám alapítványok szakértőjének, *Murat Çizakça* professor úrnak szakmai támogatásáért, valamint inspiratív levélváltásainkért.

FALUS, ORSOLYA

Der „alte” Typ der aus der osmanischen Zeit überlebten türkischen Stiftungen. Neuere Angaben zu traditionellen islamischen Stiftungen

(Zusammenfassung)

Das Rechtsinstitut des *waqf*, das uns als gemeinnützige Stiftung bekannt ist, hatte seine fernen Vorläufer in Mesopotamien und Ägypten, und im 7. und 8. Jahrhundert entwickelte es sich durch den islamischen „Filter” zur traditionellen islamischen Stiftung, die der *Scharia* unterliegt. In der Türkei führten die Säkularisierungsbestrebungen nach der Gründung der Republik zu einem Bruch mit dem Rechtssystem der *Scharia*. Infolgedessen trat ein neues Zivilgesetzbuch nach Schweizer Vorbild in Kraft und die Tätigkeit von Stiftungen wurde gesetzlich geregelt. Die drei traditionellen Stiftungen, die während des Osmanischen Reiches entstanden und in der *Scharia* verwurzelt

sind, die *Mazbut*, die *Mülhak* und die *Cemaat*, konnten jedoch im Rahmen der Modernisierung nicht abgeschafft werden, so dass sie, obwohl sie mit dem Begriff „alt” gekennzeichnet sind, heute als Teil der neuen, modernen Rechtsordnung weiterbestehen. Die „alten” Stiftungen, die sich auf die *Scharia* stützen, erfordern einen anderen Ansatz: so auch der Fall der Hagia Sophia, der in letzter Zeit große internationale Aufmerksamkeit erregt hat. In diesem Beitrag werden die überlebenden Arten türkischer Stiftungen aus der osmanischen Zeit und das Aufeinandertreffen der alten und der neuen Rechtsordnung am Beispiel der Hagia Sophia vorgestellt.

Jegyzetek

- ¹ FALUS Orsolya: Az iszlám alapítvány – a „waqf”. *Jogtörténeti Szemle*, 2014. 3. sz. 1–7. p.
- ² FALUS Orsolya: A templomos lovagok, az iszlám alapítvány és az oxfordi Merton College. Egy jogtörténeti rejtély. *Jogtörténeti Szemle*, 2020. 2. sz. 21–27. p.
- ³ ÇIZAKÇA, Murat: *The New Waqf Law Prepared by Idb/Irti and the Kuwait Public Foundation: A Critical Assessment*. Kuala Lumpur, 2014. Inceif University, 2. p.
- ⁴ BORGOLTE, Michael: *Weltgeschichte als Stiftungsgeschichte. Von 3000 v. u. Z. bis 1500 u. Z.* Darmstadt, 2017. Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- ⁵ ÇIZAKÇA, Murat: *Preconditions and Suggestions for Islamic Finance to Generate Sustained Economic Growth*. Istanbul–Konya, 2020. Presidential Office of Marmara University and KTO Karaty University, 5. p.
- ⁶ GAUDIOSI, M. M.: The Influence of the Islamic Law of Waqf on the Development of the Trust in England: The Case of Merton College. *University of Pennsylvania Law Review*, 1988. 4. sz. 1231–1261. p.
- ⁷ Korán, 45:18.
- ⁸ AL-JARHI, Mabid Ali: *Economic Analysis: An Islamic Perspective. I*. Ankara, 2021. TKBB Yayınları–ASBÜ Yayınları, 29–31. p.
- ⁹ A szerző felvétele, 2018.
- ¹⁰ ARIFF, Mohamed: *The Islamic voluntary sector in Southeast Asia*. Singapore, 1991. Institute of Southeast Asian Studies, 42. p.
- ¹¹ Dzsihad (arab: *دعوة*) = Isten útján való törekvés, igyekvés.
- ¹² AL-‘ASKALĀNĪ, Ibn Ḥadjar: *Bulūgh al-marām*. Cairo, n.d., no. 784. In HEFFENING, Willi: „Wakf”, in *Law in the Middle East*. HOUTSMA et al. (eds): *Encyclopedia of Islam*. First Edition, Vol. 4, Leiden, 1934. Brill.
- ¹³ Uo. 783.
- ¹⁴ A szerző felvétele, 2018.
- ¹⁵ Kádi (*qādi*): muszlim elöljáró vagy bíró, akit eredetileg közvetlenül a kalifa bízott meg azzal, hogy egy adott területen az igazságszolgáltatási feladatokat ellássa.
- ¹⁶ ÇIZAKÇA 2020. 5. p.
- ¹⁷ ÇIZAKÇA 2014. 4. p.
- ¹⁸ FALUS, Orsolya: Waqf as a Traditional Legal Institution for Social Responsibility according to Natural Law. *POLIGRAFI* 2017. 22. sz. 85–86., 100–104. p.
- ¹⁹ A szerző felvétele, 2018.
- ²⁰ A Volkswagen Alapítvány honlapja www.volkswagenstiftung.de/en/foundation/about-us.
- ²¹ FITOURI, Chadly: The meaning of Islamic brotherhood. In: BOUHDI-BA, Abdelwahab et al. (eds.): *The Different Aspects of Islamic Culture. The Individual and Society in Islam*. Paris, 1998. UNESCO, 248–249. p.
- ²² ÇIZAKÇA 2020. 5. p.
- ²³ ALIAS, Alina Tunka: The gift economy: waqf in the Islamic world today. In HASSAN, M. Kabir – LEWIS, Mervyn, K. (eds.): *Handbook on Islam and Economic Life*. Cheltenham–Northampton, 2014. Edward Elgar Publishing, 490. p.
- ²⁴ A szerző felvétele, 2016.
- ²⁵ FALUS 2017. 100–102. p.
- ²⁶ A szerző felvétele, 2018.
- ²⁷ EGERESI Zoltán: A török nemzetépítés Atatürk korában. *Világtörténet*, 2013. 1. sz. 136. p.
- ²⁸ FALUS Orsolya: Piae Causae Foundations, Waqfs, Trusts. Legal Historical Interactions. *Polgári Szemle*, 2020. 4–6. sz. 353–360. p.
- ²⁹ Foundations in Turkey: Basic Information Foundations in Turkey. www.tusev.org.tr/userfiles/image/Image/philanthropy%20study%20summary.pdf.
- ³⁰ ÇIZAKÇA 2014. 5. p.
- ³¹ T. C. Vakıflar Genel Müdürlüğü (Török Köztársaság Alapítványok Főigazgatósága), www.vgm.gov.tr/foundations-in-turkey/foundations-in-turkey/mazbut-fused-foundations.
- ³² Uo.
- ³³ ÇORUHLU, Yakup Emre: Registration of foundation properties – cultural asset on behalf of their own fused foundations. *Survey Review*, 2016. 347. sz. 110–120. p.
- ³⁴ ÇIZAKÇA, 2014, 6. p.
- ³⁵ T. C. Vakıflar Genel Müdürlüğü (Török Köztársaság Alapítványok Főigazgatósága), www.vgm.gov.tr/foundations-in-turkey/foundations-in-turkey/annexed-mulhak-foundations.
- ³⁶ ÇIZAKÇA 2014. 7. p.
- ³⁷ T. C. Vakıflar Genel Müdürlüğü (Török Köztársaság Alapítványok Főigazgatósága), www.vgm.gov.tr/foundations-in-turkey/foundations-in-turkey/cemaat-community-foundations.
- ³⁸ A szerző felvétele, 2018.
- ³⁹ Török Földhivatali Főigazgatóság (Ankara), <http://parselsorgu.tkgm.gov.tr/>.
- ⁴⁰ www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/fatih-sultan-mehmetin-ayasofya-vakfiyesi-tapuya-emanet/677695.
- ⁴¹ NAGYMIHÁLYI Géza: A bizánci szakrális építészet hatása Nagy Szulejmán korszakára. *Görögkatolikus Szemlélet*, 2017. 4. sz. 56–59. p.

⁴² KARADAG, H. – SIT, M.: The Ottoman State Evaluation of Land Ownership for Economic Systems. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sos. Bilimler Derg.* 4, 2016. 45–65. p.

⁴³ AYDOĞDU, M.: The Concept of Medieval Feudal Ownership and Influences of the Land System in Ottoman Law on the Transfer and

Allocation of Agricultural Enterprises to Heirs. *Dokuz Eylül Univ. Hukuk Fakültesi Derg.* 17, 2016. 1–26. p.

⁴⁴ ÇORUHLU, Yakup Emre – UZUN, Bayram – YILDIZ, Okan: Conflict over the Use of Hagia Sophia: The Legal Case. *Land.* 2020. 9(10):350. <https://doi.org/10.3390/land9100350>.

⁴⁵ ÇORUHLU 2016. 110–120. p.

1. Bevezetés

A nagy felfedezések korától kezdve az európaiak nem pusztán katonai és gazdasági szempontból tettek szert világszerte növekvő hatalomra, hanem ezzel egy időben civilizációjuk és kultúrájuk bizonyos aspektusai – például a jogi normák vagy szabványok is – az idegen kultúrák részeivé váltak. Ez alól a hollandok sem jelentettek kivételt. Példaként szolgálhat erre a folyamatra a Hollandia és Nyugat-Frízföld által kiadott, a házassági jogviszonyt és a törvényes öröklést szabályozó 1580. évi *Politieke Ordonnansie* (Politikai Rendelet). Írásomban e rendelet néhány releváns elemét és ezeknek a Hollandián kívüli területeken kifejtett hatását vizsgálom, különös tekintettel a polgári házasság, valamint a törvényes házastársi öröklés intézményére. Elemzésem során kitérek azon kérdés vizsgálatára, hogy a polgári házasság intézménye hogyan hatott a mai Egyesült Államok területén 1620-ban, a zarándokok (*pilgrim*) által alapított Plymouth közösségre. A zarándokok esetében a holland jogi szabályozás hatása elsősorban azon angol férfiak és nők körében mutatkozott meg, akik átmenetileg Hollandiában, azon belül is inkább Leidenben tartózkodtak. Tanulmányomban ezen túl azt is megvizsgálom, hogy miképpen gyakorolt hatást a római–holland jogrendszer – beleértve az 1580. évi Politikai Rendeletet is – Dél-Afrikában. Az elemzés fókuszába itt a házastársi törvényes öröklés kerül, amely magában foglalja a politikai rendelet dél-afrikai recepciójának áttekintését, valamint az esetlegesen azóta bekövetkezett változásokat is.

2. A római–holland jogrendszer háttere és a Politikai Rendelet elfogadása

Németalföld eredetileg a burgundi hercegek uralma alatt állt, ez a cím azonban idővel a spanyol királyokra szállt.² Később, a 16. században lázadások törtek ki a spanyol uralom ellen, amelyek abban csúcsosodtak ki, hogy a hét északi tartomány 1579-ben létrehozta az Utrechti Uniót, amelynek vezető tartománya Hollandia lett.³ A holland tartomány joga, azaz a holland–római jogrendszer a holland szokásjog és a római jogi elvek együttes alkalmazásából fejlődött ki.⁴ Dionysius Godefridus van der Keessel arról ír, hogy Hollandiában a római jog recepciója szubsidiárius jelleggel (*in subsidium*) ment végbe.⁵ Egy másik holland jogi szakteknitely, Johannes Voet beszá-

Haitas, Daniel

Hollandia és Nyugat-Frízföld 1580. évi *Politieke Ordonnansie* és annak egyes hatásai az angolszász világra¹

molója szerint jogi ellentmondás esetén elsődlegesen az írott és íratlan helyhatósági státúumokat, majd ezek után az íratlan törvényeket és a kialakult szokásokat kellett figyelembe venni, s a római jog, illetve a kánonjog alapján hozott döntéseket csak akkor lehetett alapul venni, ha az említett jogforrások nem nyújtottak megfelelő választ a jogi kérdésre.⁶

Hollandia és Nyugat-Frízföld Politikai Rendeletét 1580. április 1-jén fogadták el, amely később a holland–római jogrendszer legjelentősebb státúumává vált.⁷ A 16. századi Németalföld legfontosabb jogalkotási produktumaként tartják számon, hiszen megalkotásának célja az volt, hogy a különböző jogi problémákat – például a házasság és az öröklés intézményét – érintő ellentmondásos jogi rendelkezések között koherenciát teremtsen.⁸ Ami e jogi dokumentumnak a házasság jogintézményére vonatkozó történeti hátterét illeti, meg kell jegyezni, hogy 1572-ben Hollandia és Zeeland tartományok felett a protestánsok vették át a hatalmat.⁹ Ez a házasságot illetően változásokat hozott magával ezeken a területeken,¹⁰ amelyekben a törekvésekben is megnyilvánult, hogy a házasság protestáns nézetek alapján megreformált intézményének szabályozására új jogi keretet kellett teremteni. Ezeket az új jogi kereteket rögzítette az 1580. évi Politikai Rendelet.¹¹

A házasság szentségének hagyományos római katolikus felfogása a protestáns reformáció égisze alatt háttérbe szorult, a házasságnak egy másik felfogása került előtérbe.¹² Az 1580-as Politikai Rendeletnek megfelelően ugyanis a házasságkötések lebonyolítására a kormányzat kapott hatáskört.¹³ A világi hatóságok felhatalmazást kaptak a házassági ügyek szabályozására, amely a házasságok a magisztrátusok vagy a holland református egyház képviselői előtt történő megkötését is magában foglalta.¹⁴